

Inhoud:

- Oranjevereniging Baambrugge, 1933-2008.
- Het jaar 1908
- Matigheid in Abcoude

De Angstelkroniek is een uitgave van de Historische Kring Abcoude - Baambrugge en verschijnt drie maal per jaar.

Contributie:

Familie lidmaatschap: € 15,- per jaar
 Persoonlijk lidmaatschap: € 10,- per jaar
 Buitenleden lidmaatschap: € 15,- per jaar
 Losse nummers: € 4,-
 ISSN: 1569-6146

Redactie:

H. Hoogenhout
 Kleiweg 36
 1396 HX Baambrugge
harhoog@hetnet.nl
 tel. 0294 - 29 19 75

Redactie secretariaat

W.W. Timmer
 Achter de Kerken 40
 1391 LP Abcoude
 tel. 0294 - 28 4446
Wtimmer1@cs.com

D.L.H. Slebos
 Dongelmanstraat 8
 1391 EW Abcoude
 tel. 0294 - 28 49 93

Opmaak:

Hans Jansens, Amsterdam
hombre@xs4all.nl

Van de redactie

De winter is voorbij en heeft weinig sporen achtergelaten. Schaatsen op sloten en vaarten is er niet bij geweest. Alleen een enkele keer kon er geschaatst worden op de ijsbaan in Baambrugge en op het ondergelopen landje bij de Dongelmannsstraat. Het ijs van de Fortgracht is geen moment sterk genoeg geweest om een menselijke last te dragen. In de tweede helft van januari stonden de goudsbloemen en de narcissen al in bloei! De nationale wintersport; het krabben van autoruiten hebben we ook maar een paar ochtenden kunnen beoefenen.

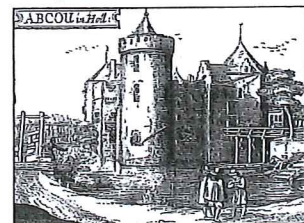
Bij dit nummer hebben we ondersteuning gekregen van een paar schrijvers die verschillende onderwerpen belichten. Uw redacteur heeft participierend onderzoek gedaan voor zijn artikel over de R.K. Kerkschappen. Een oproep aan de leden die aangesloten zijn op e-mail om een reactie op een paar gerichte vragen leverde veel informatie op. Helaas geen afbeeldingen. Jammer, want afbeeldingen trekken aandacht en verlevendigen een artikel. In een volgend nummer zult u ingelicht worden over de wederwaardigheden van de Kerkschappen.

Ook mochten wij in de afgelopen periode weer een aantal schenkingen ontvangen. Veruit de belangrijkste was wel de schenking van dhr. Henk Visser uit Abcoude: geboren en getogen in Abcoude, zoon van meester Visser van de CNS school. Vanaf zijn jeugd geïnteresseerd in het verleden van onze beide dorpen. Vanaf eind jaren vijftig tot in onze tijd heeft hij honderden pentekeningen in ons dorp gemaakt. Velen zullen de reproducties kennen die

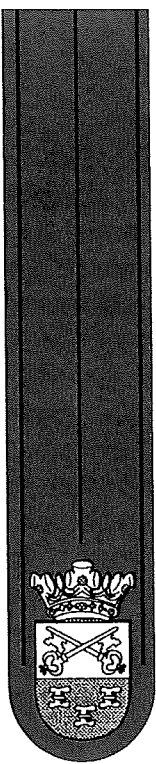
Oranjevereniging Baambrugge

Matigheid in Abcoude

In dit nummer:

de hervormde kerkenraad gebruikte als nieuwjaarskaarten. Deze honderden tekeningen, allemaal keurig voorzien van een passe-partout en opgeborgen in een speciaal meubel, hebben wij onlangs in ontvangst mogen nemen. Maar dat was het niet alleen. Ook de verzameling met bijna 500 stuks oude ansichtkaarten van Abcoude en Baambrugge vormen een belangrijke uitbreiding van ons beeldarchief. Nog maar niet te spreken over de talloze krantenknipsels en recente dorpsfoto's

Ons huidige Fortdepot begint behoorlijk vol te geraken. Het ziet er naar uit dat wij met een paar maanden gebruik kunnen gaan maken van een naastgelegen geconditioneerde ruimte. Onze burenen, de Fortisten, zijn druk doende om een tweetal deuren te laten aanbrengen die deze ruimte moeten afsluiten. Wij houden u op de hoogte.

Tenslotte nog een correctie op een artikel over de Burgemeesters in de Angstelkroniek 22 van april 2006 pag. 264. C.J. Doude van Troostwijk was burgemeester tot 09-07-1903. Jhr. Mr. W.B. Sandberg werd beëdigd op 30-07-1903.

Oranjevereniging Baambrugge

1933-2008.

Dit jaar bestaat de Oranjevereniging Baambrugge 75 jaar. Al kort na haar ontstaan vonden er een paar gebeurtenissen plaats rondom ons koningshuis die aandacht vroegen. Begin 1937 was dit het huwelijk van kroonprinses Juliana en prins Bernhard van Lippe-Biesterfeld. Een goed jaar later de geboorte van prinses Beatrix en in september van datzelfde jaar het 40-jarig regeringsjubileum van koningin Wilhelmina. In deze bijdrage willen we stilstaan bij de oprichting en bij de verschillende activiteiten die de Oranjevereniging Baambrugge ontplooid in de jaren 1937 en 1938.

Eerst iets over de ontstaansgeschiedenis. Toen begin september 1933 koningin Wilhelmina bij haar 35-jarig regeringsjubileum een grootse hulde werd gebracht in het Olympisch Stadion te Amsterdam, was het maar voor een paar dorpsgenoten mogelijk dit mee te maken. Slechts enkelen konden bij de festiviteiten aanwezig zijn of, als zij een radio hadden, het huldigingverslag beluisteren. Maar in brede lagen deden de Baambruggers aan de echte feestviering niet mee. Bovendien was de viering van de laatstgehouden Koninginnedag op 31 augustus in Baambrugge "aller-treurigst" geweest, zo meldde een kran-

tenverslag. Deze twee redenen gaven de dames W.F. (Mien) Grevenstuk (wonend aan de Kleiweg, nu nr. 36) en J.M. (Jo) Hoogeveen-Last (wonend aan de Rijksstraatweg, nu nr. 28) aanleiding de hoofden bij elkaar te steken om de mogelijkheid van de oprichting van een Oranjevereniging te onderzoeken. Hun actie had snel resultaat, want op 11 oktober 1933 hadden zij een aantal mensen bij elkaar getrommeld. "De aanwezigen waren", zo meldde *Het Nieuws* enkele dagen later, "zozeer doordrongen van het feit, dat het niet bestaan van eene zodanige vereeniging in de afgelopen herdenkingsdagen als een pijnlijk gemis gevoeld werd en zozeer overtuigd, dat zij in een algemeene behoefte zal kunnen voorzien, dat staande de bijeenkomst met algemeene stemmen werd besloten tot oprichting van *De Oranjevereening-Baambrugge*. Het doel van de vereniging had men als volgt geformuleerd. *Bij hen, die, verknocht aan ons Oranjehuis, ook de draagster van de Kroon met hartelijke gezindheid toegenegen zijn, het saamhoorigheidsgevoel op te wekken of te versterken, dat gevoel in het bijzonder op nationale feestdagen gelegenheid te geven zich te uiten en zoo mogelijk in goede banen te leiden.* Er werden tijdens die bijeenkomst spijkers met koppen

geslagen, want met voortvarendeheid werd een bestuur gekozen. De burgemeester, Jonkheer Mr. C. Dedel, kreeg het erevoorzitterschap toebedeeld. De echtgenoot van mevrouw Hoogeveen-Last, J.Ph. Hoogeveen, werd voorzitter en de heer L. Hendrikse vicevoorzitter. Mede-initiatiefneemster mej. W.F. Grevenstuk nam het secretariaat op zich en de plaatselijke postkantoorhouder D. van Hilten zou de penningen gaan beheren. Voorts werden gekozen: dhr. mr. L. Portengen, het echtpaar D. Broekhuizen en C.C.J. Broekhuizen-van Kooten, de veehouders H.J. de Groot Dzn. en W. Verhoef, mej. C.M. Moerman en mede-initiatiefneemster mevr. J.M. Hoogeveen-Last. Alle Baambruggers van 18 jaar en ouder die instemden met het doel, konden lid worden tegen een jaarlijkse contributie van 25 cent. Tenslotte werd afgesproken het dorp in vijf wijken te verdelen. Alle inwoners werden door twee bestuursleden bezocht om leden te werven. De eerste jaarvergadering werd op 30 april 1934 gehouden. *Zeer velen hadden aan de uitnodiging tot bijwoning van den Oranje-Avond gehoor gegeven*, zo meldde *Het Nieuws* van 4 mei daaraanvolgend. Na een welkom gaf voorzitter Hoogeveen allereerst de erevoorzitter, burgemeester Dedel, het woord. Nadat deze eerst de 25^e. verjaardag van prinses Juliana herdacht had, sprak hij *zijn leedwezen erover uit dat, gelijk overal in het land, in Baambrugge de Oranjeliefde begon te verflauwen tot in het gedenkwaardige jaar 1933 een ommekeer viel te constateren*. Hij bracht daarna hulde aan de dames Grevenstuk en Hoogeveen die het initiatief namen tot oprichting van de Oranjevereniging Baambrugge. Hierna hielden voorzitter Hoogeveen en secretaris Grevenstuk een inleiding over respectievelijk *Oranje* en *Onze Vlag*. Aan het einde van zijn inleiding bracht de voorzitter de oprichting nog even onder de aandacht. Hij zei daarover het volgende: *Koningin Wilhelmina sprak eens: Oranje kan nooit genoeg voor Nederland doen*. Hij wilde dit vanavond eens omdraaien: Nederland kan nooit genoeg voor Oranje doen. Tijdens de herdenking van het 40-jarig regeringsjubileum van koningin Wilhelmina in het Olympisch Stadion te Amsterdam, hebben de inwoners van Baambrugge die bij hun radiotoestel luisterden, tevergeefs

gewacht op de aankondiging van den omroeper: *Nu defileeren leden van de Oranje-Vereeniging Baambrugge*. Reeds toen drong tot verscheidenen door, dat dit schitteren door afwezigheid pijnlijk was en dat het zoo niet langer ging. Enkelen namen het initiatief en spreker sprak er zijn groote vol-doening over uit, dat het beroep op de medewerking van de

Baambruggers niet te vergeefs is geweest. *In den loop van een jaar hebben zich bijna 300 als lid van de opgerichte Vereeniging opgegeven, een aantal wat de verwachting verre heeft overtroffen*. Op een inwonertal van ongeveer duizend en rekening houdend met relatief heel wat grote gezinnen met kleine kinderen, kan gezegd worden dat er een ruim draagvlak was. Huwelijk van prinses Juliana en prins Bernhard. Op 19 oktober 1936 hield de Oranjevereniging Baambrugge wederom haar jaarvergadering. Tijdens deze bijeenkomst ontstond er een levendige discussie over de wijze waarop in Baambrugge de op handen zijnde trouwplechtigheid van kroonprinses Juliana gevierd zou worden. Omdat op dat moment de datum van het huwelijk nog niet bekend was, werd besloten de aard van de feestelijkheden te laten afhangen van de tijd van het jaar waarin deze zouden plaatsvinden. Wel werd een verzoek van de Vereeniging Koninginnedag te Utrecht, die een financiële bijdrage vroeg van de plaatselijke Oranjeverenigingen om de prinses een provinciaal geschenk aan te bieden, afgewezen. Het argument daarvoor was, dat de kas van de Oranjevereniging gevuld werd door uitsluitend de leden. Men achtte het meer gewenst mee te doen aan het nationale huldeblijk en daarvoor huis aan huis met een bus te collecteren. Op die manier kon iedereen, dus ook de niet-leden, daarin zijn gaven deponeren, *hoe klein die ook mocht wezen*. Dat het bestuur in de daarop volgende maanden niet stil had gezeten, bleek op *de groote dag 7 januari 1937. 't Is feest, 't is feest op Baambrug*, hoorde men aller-

J.Ph.(Flip) Hoogeveen (1897-1974)

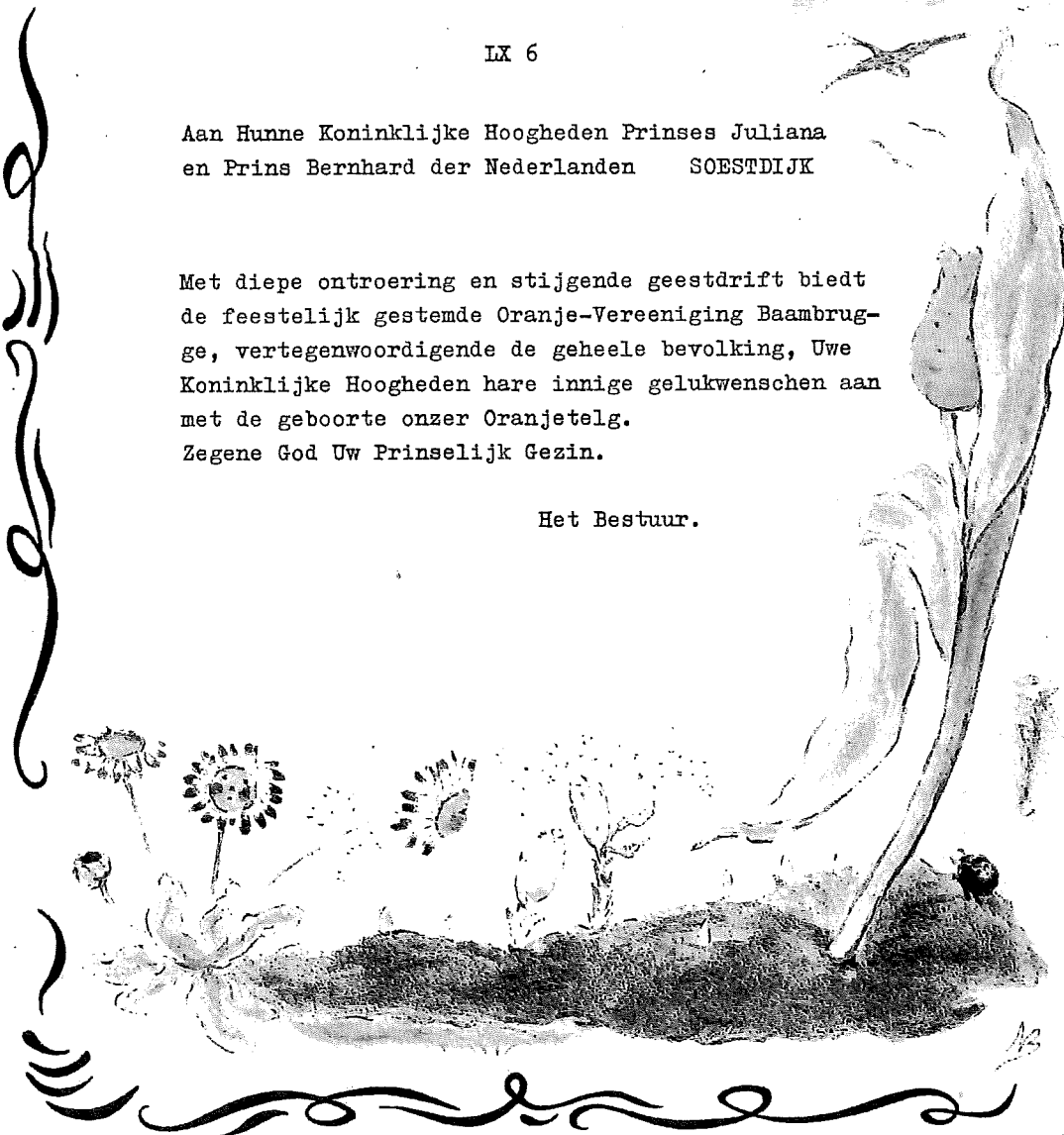
Zoo geeft het H. Hollands stof tot vreugd en vreugde vieren

LX 6

Aan Hunne Koninklijke Hoogheden Prinses Juliana
en Prins Bernhard der Nederlanden SOESTDIJK

Met diepe ontroering en stijgende geestdrift biedt de feestelijk gestemde Oranje-Vereeniging Baambrugge, vertegenwoordigende de geheele bevolking, Uwe Koninklijke Hoogheden hare innige gelukwenschen aan met de geboorte onzer Oranjetelg.
Zegene God Uw Prinselijk Gezin.

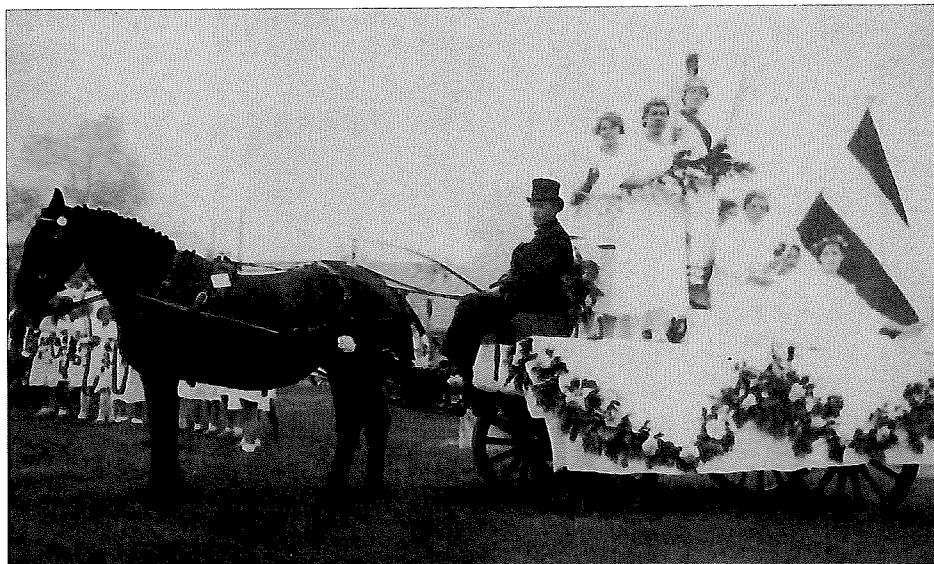
Het Bestuur.

wegen. Ieder die zich die dag naar het dorp spoedde merkte dat, toen ze de jeugdige feestvierders, zo'n 200 kinderen, in optocht achter de muziek aan zag lopen. Eerst onder de oude erepoort (op het dorpsplein nabij de hervormde kerk) door de Dorpsstraat in, daarna de buitenwijken langs om te eindigen in de garage van P.C. (Piet) van Dis aan de Rijksstraatweg. Daar vermaakten de *onbegrijpelijke toeren* van twee goochelaars de kinderen. Knap was, zo luidde het verslag, *dat de mannen hun kleine toehoorders meesterlijk ongemerkt bij hun voorstelling wist*

te betrekken. Na de goochelaars kwam het muziekkorps Crescendo de garage in. Direct zette het in met: *'t Is een heerlijk, 't is een heuglijk feest, 't is feest voor iedereen.* De kinderen vallen ogenblikkelijk in en weldra galmt de op woorden gezette mars de ruimte door. Als om twaalf uur voor de kinderen het moment gekomen is om huiswaarts te keren, hebben ze een schitterende ochtend achter de rug en zijn ze bovendien voorzien van allerlei lekkernijen. 's Avonds werd het feest voortgezet voor de volwassenen, maar als schakel konden degenen die

Vredeswagen met de Nederlandse Maagd. Allegorische optocht 1938. Op de bok: Cor Galekop. Staande tweede van links Matje Moen.

een radio bezaten,
's middags luisteren
naar de uitzending van
de plechtige huwelijks-
inzegening.
Even na half acht
's avonds stroomde het
kerkgebouw van de
Nederlandse Hervormde
Gemeente vol. De voor-
zitter, J.Ph. Hoogeveen,

heette iedereen welkom, in het bijzonder burge-
meester A.L. des Tombe. Ook spreekt hij zijn
erkentelijkheid uit naar de kerkenraad die zo
welwillend de deuren van het kerkgebouw voor
deze dorpsbijeenkomst heeft willen openstellen.
Daarna besteed burgemeester des Tombe de kan-
sel en sprak zijn grote blijdschap uit, zo luidde
het verslag, *over het feit dat zooveel mensen van
elke gezindte hier tezamen zijn. Hij ziet hierin de
nationale eenheid gesymboliseerd, welke toch
immers de menschen niet apart behoeft te wor-
den bijgebracht of voorgeschreven.*

Tijdens de voorbereiding van deze avond heeft
het bestuur ongetwijfeld stilgestaan bij het aan-
wezig kunnen zijn van *elke gezindte*. Wat men
daaronder ook kan verstaan, in Baambrugge
betekende dit dat de gereformeerde, hervormde
en rooms katholieke inwoners aan hun trekken
moesten kunnen komen. Uitgenodigd waren:
H. Brouwer uit Amsterdam (gereformeerd),
ds. R. Dijkstra uit Amsterdam (hervormd) en
mr. M.M.G.Th. de Kort uit Bussum (rooms
katholiek).

De heer Brouwer had als onderwerp gekozen:
't Was Oranje, 't is Oranje, 't zal Oranje blijven.
Ds. Dijkstra sprak over: *Het huwelijk van de
andere Juliana* (van Stolberg). Dhr. de Kort
tenslotte bepaalde zijn gehoor bij: *Oranje, ons
houvast.*

Aan het eind van de avond kon voorzitter
Hoogeveen voldaan vaststellen, *dat de sprekers
een gretig gehoor vonden.* Tenslotte bracht de
zangvereniging De Lofstem met toewijding het
Domine, salvam fac Reginam nostram! (Heere,
behoed onze Koningin!) van A. Giesen ten
gehore, waarna ds. P. Six Dijkstra, die een jaar
eerder predikant was geworden van de her-
vormde gemeente, een kort slotwoord sprak.

*Baambrugge kon terug zien op een schoonen
Oranjedag, zo meldde Het Nieuws. Een paar
weken later vond er nog een vertoning van de
Oraniefilms plaats in de gereformeerde kerk
Postwijk." Ook hier was de belangstelling
groot", zo meldde het krantenverslag, en kon
ieder op het doek alles, wat het Koninklijk Gezin
betrof, aanschouwen.*

Geboorte Prinses Beatrix.

Tijdens de jaarvergadering op 20 oktober 1937
werd stilgestaan bij de festiviteiten die plaats
moesten vinden ter gelegenheid van de geboorte
van prinses Beatrix die in januari 1938 verwacht
werd. Evenals bij het huwelijk van prinses
Juliana en prins Bernhard gaf ook nu de winter-
tijd een probleem. Voor welk onderkomen moest
gekozen worden? Aanvankelijk werd de raads-
zaal genoemd, maar die kon onvoldoende men-
sen herbergen. Toen viel de keuze maar weer op
de garage van Piet van Dis. Voorts werd vanuit
de vergadering gesuggereerd een *flinke lichtstoet*
(fakkeloptocht) te organiseren.

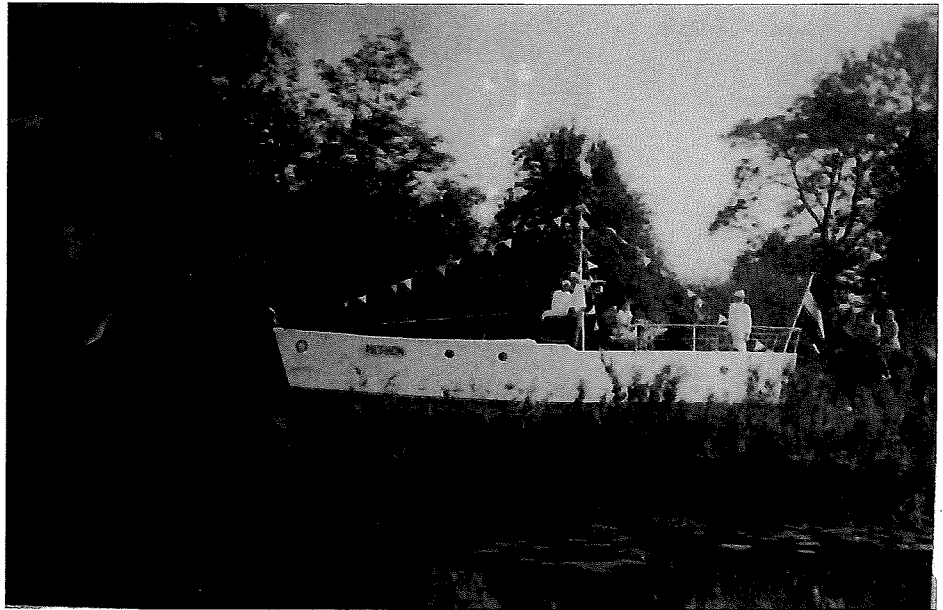
De avond voorafgaande aan de nationale feest-
dag, toen *de blijde incomste van de Oranjetelg
bekend werd*, vond er in de hervormde kerk een
dankdienst plaats, *welke zich kenmerkte door
een geest van nationaal bewustzijn, die door de
spontane wijze waarop het Wilhelmus werd aan-
geheven, tot uiting kwam*, zo luidde het kranten-
verslag. Ds. Six Dijkstra overdacht de Bijbel-
woorden *Welgelukzalig zijt gij, land, welks
koning een zoon der edelen is.* (Prediker 10 :
17a). Aan de hand hiervan belichtte hij stap voor
stap de geschiedenis van ons vaderland, nauw
verbonden als die was aan de daden der Oranjes.
Nadat de dienst was beëindigd, sloten de kerk-
gangers en de buiten wachtende schare zich aan-

*De Piet Hein. Allegorische optocht
in 1938 t.g.v. 40-jarig regerings-
jubileum koningin Wilhelmina*

een om, nadat burge-
meester A.L. des Tombe
met een passend woord
het feestelijk gebeuren
had herdacht, een tocht
door het dorp te onder-
nemen onder begelei-
ding van vrolijke tonen
van het muziekkorps
Crescendo. De rondgang
eindigde bij een, 's mid-
dags haastig opgezette,
houtmijt die aangesto-
ken werd en veranderde

in een groot vreugdevuur. De volgende morgen
werd er voor de jeugd in de garage van Piet van
Dis eerst een film over Zuidpooldieren ver-
toond. De vreugde der kinderen kende geen
grenzen en zij genoten zeer. Daarna werd de
Oranjefilm gedraaid, waarop het een jaar eerder
gesloten huwelijk van prinses Juliana en prins
Bernhard was vastgelegd. Niet alleen de kinde-
ren, maar ook hun ouders waren dolenthousiast
dit beeldmateriaal te kunnen zien. Aan het eind
van deze dag werd er in de gereformeerde kerk
Postwijk een dankstond gehouden, die *een
waardig slot vormde voor dezen blijden
Oranjetijd*. Zo werd de geboorte van onze hui-
dige koningin op Baambrugge gevierd.
Hoe kwamen de Baambruggers in een tijd dat er
nog nauwelijks communicatiemiddelen aanwe-
zig waren, nu aan de weet wanneer de dank-
dienst gehouden zou worden? Daarover vonden
we een interessant stukje in Het Nieuws begin
januari 1938. De kop luidde: *ALS HET ZOVER
IS*, met daaronder: *Gaat de klok luiden op den
gewichtigen dag voor Vorstenhuis en Vaderland:
vóór twaalfen, dan spoede men zich dien eigen
avond om 7 uur -wat de Ned. Herv. Gemeente
betreft- naar het kerkgebouw, om dan gemeen-
schappelijk uiting te geven aan zijn dankbaar-
heid. Mocht echter de klok na twaalfen haar
stem doen horen, dan wordt den volgende
avond de kerk voor dit doel opengesteld. Echter,
zou het op een Vrijdag of Zaterdag vallen - dan
zal de Zondag kerkelijk het hoogtepunt worden.
Het wachten is nu maar op den eersten galm.*

Veertigjarig regeringsjubileum van koningin
Wilhelmina.

sierlijk aanzien. Op 6 en 7 september werd op
grootse wijze het veertigjarig regeringsjubileum
van koningin Wilhelmina gevierd. Niet minder
dan vijftig gezinnen hadden in hun tuinen en aan
hun gevels en bruggetjes fleurige slingers
gehangen. De Oranjevereniging had een jury
ingesteld ter bepaling van de mooiste versiering.
Welnu de inwoners hadden hun best gedaan.
Boerderij Vrederust aan de Binnenweg bijvoor-
beeld verrees als een wit toverpaleis uit de
omgeving, terwijl de stemmig gehouden lichtjes
die in de tuin tussen de weg en de Angstel waren
neergezet, een heel aparte sfeer schiepen. Maar
ook de gekleurde kleine lichtjes aan de Zuwe
deden weldadig aan. En ds. Six Dijkstra had in
de pastorietuin aan de Dorpsstraat een oranje
parasol geplaatst die omgeven was door grillig
aangehangen lampionnen. Op de eerste dag
waren er 's morgens de kinderspelen. Ze moch-
ten hun krachten met elkaar meten door onder
andere zaklopen, blokrapen, vlag stekken, bal op
bord en ezeltje prikken. 's Middags was er voor
de volwassen mannen gekostumeerd hindernis
lopen. Met hoge hoed op en pandjesjas aan
moest men door autobanden kruipen en zo snel
mogelijk over een strak gespannen stuk zeil
lopen om de eindstreep te halen. Daarna kwam
voor dames de zo bekende stoelendans, hun
grote feestnummer. Dansend in een grote kring
moesten zij, als de muziek ophield met spelen,
iemand vastpakken van de kring die binnen hen
stil stond. Dat was er altijd één minder dan de
dansende dames. De danseres die iemand niet
wist vast te pakken, viel uit. 's Avonds werd er
nog een lampionnoptocht gehouden onder lei-
ding van het muziekkorps Crescendo. De vol-

gende dag trok er een allegorische optocht door het dorp. Met spanning was daarnaar uitgekeken. Hoe creatief waren de Baambruggers? De voorbij trekkende stoet overtrof elke verwachting. Wat zagen ze? Een wagen met kabouters die met hun blozende wangen de indruk wekten allemaal broertjes van elkaar te zijn. Het prinselijk jacht Piet Hein met daarin de *heuse prinses Juliana*. De vredeswagen met daarop de Nederlandse Maagd, omgeven door haar diensers met emblemen. Ook ontbrak een wagen met *onze Indiërs* niet, die, gezeten in een hut met rieten dak, hun *Hulde aan het Moederland* wilden kenbaar maken. Voorts herleefde het oude boerderijleven, zoals het boven op een wagen staande karnmeisje en daarachter het vakkundig opgetaste voer (wagen) hooi. Het was al met al een fleurige stoet, die door dikke hagen kijkers werd bewonderd. 's Middags traden de Slotruiters met hun kunsten voor de Baambruggers op. Ze gaven onder bekwame leiding hun acrobatentoeeren ten beste, zoals nog niet eerder vertoond was. Zelfs een *ruiterstoelendans* ontbrak niet. Hierna kwam het ringsteken op versierde tilbury's. Het typisch Utrechtse wagentje was weer in ere hersteld, herinnerend aan de tijd dat men hiermee vrolijk ter bruiloft en ter kerke ging. De dag werd besloten met een groot openluchtconcert, gegeven door Crescendo en het

christelijk gemengd koor De Lofstem, dat ter gelegenheid hiervan een speciaal koor van jonge meisjes had samengesteld. Het schoolplein naast de hervormde kerk was overvol met een enthousiaste menigte belangstellenden. Voorzitter Hoogeveen besloot de avond met *zijn grote vreugde uit te spreken over al het genotene, niet alleen deze avond, maar ook van beide dagen*. Tenslotte moet nog vermeld worden, dat de middenstanders aan een etalagewedstrijd meededen. Bakker van Walbeek aan de Brugstraat met zijn prachtige oranje taarten won de eerste prijs, de kruideniersetalage van broer en zuster Nees en Geertje Bos aan de Dorpsstraat kreeg een goede tweede plaats en die van groenteboer Scholten aan de Rijksstraatweg tegenover de brug, de derde.

Na haar vijfjarig bestaan kon de Oranjevereniging Baambrugge terugzien op een aantal geslaagde vieringen. We eindigen met de woorden die secretaris mej. W.F. Grevenstuk in haar voorgelezen jaarverslag in 1938 uitsprak: *We gaan na ons eerste lustrum de nieuwe periode vol moed in, nauw verbonden met dit ééne: de liefde tot ons Oranjehuis*. Twee jaar later werd de Oranjevereniging voor vijf jaren het zwijgen opgelegd.

Harmen Hoogenhout

Het jaar 1908

Onze beide dorpen waren honderd jaar geleden nog overzichtelijk van omvang. De kern van Abcoude werd gevormd door de Kerkbuurt (Kerkstraat), Kom (het Kerkplein), de Straatweg (Amsterdamsestraatweg), Jaagpad (Voordijk), Achterdijk (Raadhuislaan en Heinkuitenstraat), Weg Voetangel (Meerweg). In totaal stonden er zo'n 275 huizen. Verder de Stationsweg en de Baan (Stationsstraat), de Hoogstraat en de Straatweg (Molenweg) met 125 huizen. M.a.w. in totaal 400 huizen. Aantal inwoners ca 1.100.

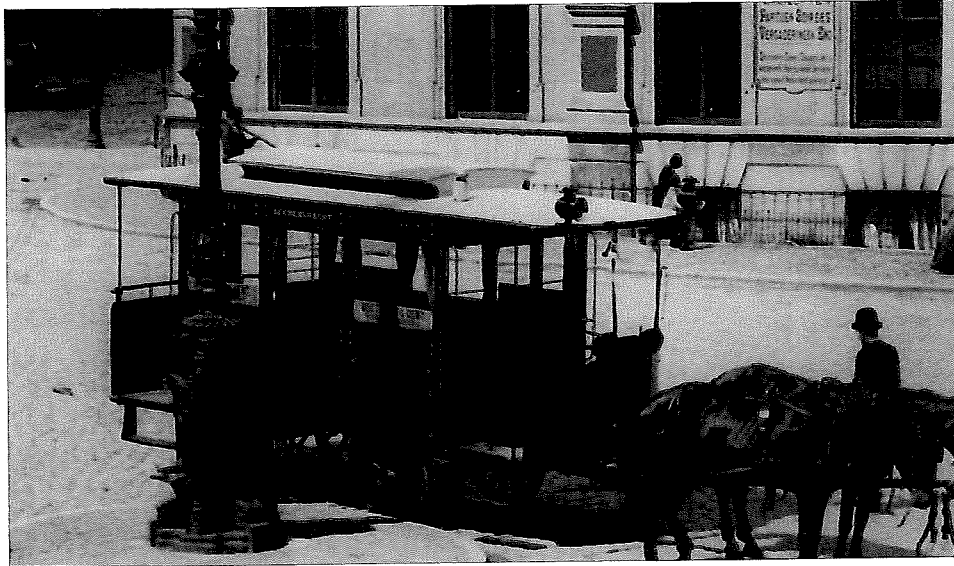
De kern van Baambrugge was nog overzichtelijker. Tot de bebouwde kom werd gerekend een deel Straatweg (Rijksstraatweg), Klein Baambrugge en het Zandpad (Zand en Jaag-

pad), Binnenweg, de Zuwe, de Dorpsstraat en de Kleiweg met in totaal ongeveer 135 huizen. Aantal inwoners ca. 400.

Per 31-12-1908 telde de gemeente Abcoude-Baambrugge 1563 inwoners en de gemeente Abcoude-Proostdij 1543 inwoners.

Het kwam er op neer dat ongeveer de helft van de bevolking in de beide dorpskernen woonde. De andere helft was woonachtig in het buitengebied. Daarbij moet bedacht worden dat de boeren heel veel inwonende knechten en dienstboden hadden.

Een kleine honderd jaar later telt de vergelijkbare gemeente Abcoude 8670 inwoners.

Paardentram zoals deze omstreeks 1900 in Amsterdam in gebruik was.

van een kerkgenootschap kregen zij nogal eens een paar gulden onderstand per week. Het enige voordeel voor deze groep inwoners was dat zij zich goedkoop en snel konden verplaatsen per schaats. De winter zou tot in april

Het bestuur van de beide gemeenten Abcoude-Baambrugge en Abcoude-Proostdij werd gevormd door een gemeenschappelijke burgemeester Jhr. Mr. Willem Bernardus Sandberg, één gemeentesecretaris en twee gemeenteraden.

voortduren. De zomer was koel en vrij nat. Winteren deed het pas weer rond de kerstdagen.

Voor de gemeente Abcoude-Baambrugge waren dat:

A. Hogervorst	zonder beroep	Wethouder
C.P. de Groot	Veehouder	Wethouder
J.G. Th. Grevenstuk	Kalligraaf	Raadslid
H.P. Kapteijn	Med. Doctor	Raadslid
W. van der Kroon	Zonder beroep	Raadslid
A. Peek	Veehouder	Raadslid

Wat hield het bestuur en de dorpsbewoners in 1908 bezig?

Telefoon en telegraaf.

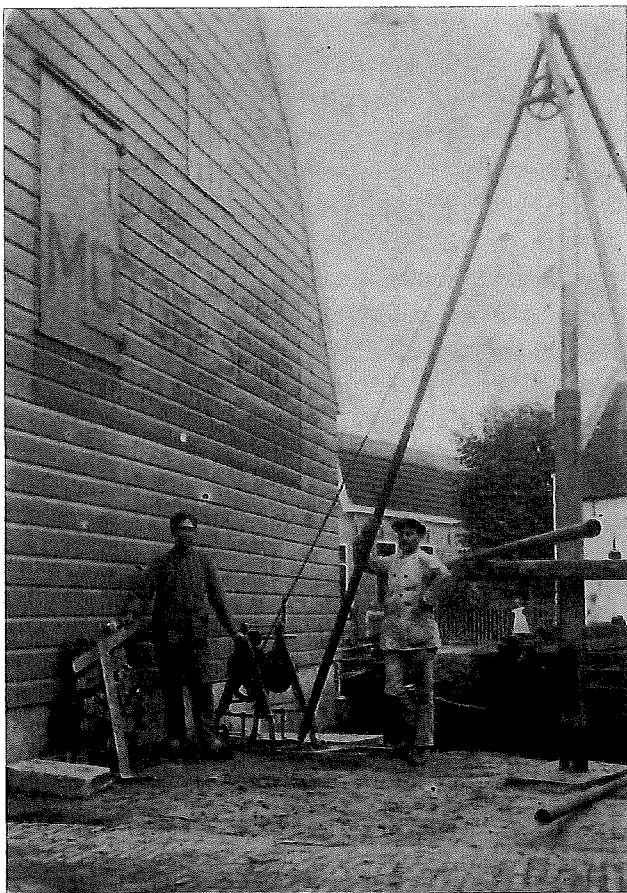
In de 19e eeuw was de snelheid van communicatie flink toegenomen door de toepassing van de telegraaf. Via telegrammen was men in staat om zeer snel berichten van A naar B te sturen. De snelheid werd beperkt doordat bij het ontvangstation de op papier gezette berichten door telegrambestellers moesten worden bezorgd. Bij het verzenden werd veelal gebruik gemaakt van de telegraaf van de spoorwegen. In Abcoude was het station van de Rijnspoorweg voorzien van een telegraaf. In 1870 is er al sprake van een telegrambesteller. Anthonie van Schaik (geb. 1826) bezorgde niet alleen pakjes maar ook telegrammen. Na zijn overlijden zou deze taak worden overgenomen door de sigarenmaker Jan Wintershoven (geb. 1852). De snelheid van het bezorgen van de telegrammen was nogal eens een bron van ergernis, omdat de bezorger zowel pakjes als telegrammen moest rondbrengen. Het een ging nog wel eens ten koste van het andere. In 1908 hadden de beide gemeentebesturen bereikt dat de Minister van Waterstaat er geen bezwaar meer tegen had om Abcoude op het Rijkstelegraafnet aan te sluiten. Het telegraafkantoor zou, evenals de in te richten telefooncentrale, worden gevestigd in het bestaande postkantoor in de Baan. De directeur van te Postkantoor; dhr G. Hoffman, werd door het gemeentebestuur aangesteld. Voor het bedienen van de centrale zou hij een beloning van fl 100,- boven zijn salaris ontvangen. Dhr. Wintershoven

Voor de gemeente Abcoude-Proostdij waren dat:

J. C. van Ginkel	Veehouder	Wethouder
A. Eijkelboom	Zonder beroep	Wethouder
B. van Scherpenzeel	Vervener	Raadslid
J.M. van den Bosch	Veehouder	Raadslid
A. de Bruijn	Veehouder	Raadslid
J. Spruijt	Zonder beroep	Raadslid

Het jaarsalaris van de burgemeester bedroeg fl 1.400,-, dat van de gemeentesecretaris fl 1.300,-. Onderscheid moet er zijn: een wethouder van Abcoude-Baambrugge incasseerde jaarlijks fl 50,-. De collega's van Abcoude-Proostdij kwamen niet verder dan fl 40,-

1908 begon met een koude maand. De Angstel en het Gein waren dichtgevroren. Voor de minder draagkrachtige ingezetenen betekende dit vaak armoede. Geen inkomsten omdat er geen werk was. De meeste arbeiders waren niet in vaste dienst bij een werkgever. Als ze lid waren

Het slaan van de Nortonpomp door Dirk van Teeseling bij de timmerloods van de Pijper aan de Amsterdamsestraatweg.

werd bedankt voor zijn inzet voor het bezorgen van de telegrammen en zou ter compensatie fl 30,- per jaar ontvangen. De nieuwe telegrambesteller met standplaats het postkantoor werd de schoenmaker, Antonie Bruijnes (geb. 1845)

In Baambrugge is men ook van plan een telefooncentrale in het hulppostkantoor te plaatsen. De beloning bedroeg hier fl 75,-. Hier had men te maken met een hoofdige brievenaarder Th.E. Grevenstuk. Het gemeentebestuur kon niet tot een goede regeling met hem komen, met als gevolg dat de vestiging van het telegraaf- en telefoonkantoor daar niet doorging.

Grevenstuk was dus niet van plan om als telefoonhouder op te treden. Zijn broer informeerde het gemeentebestuur over de mogelijke oorzaak. Zijn broer was doof, en dat was nogal onhandig omdat de centralist de binnen- komende meldingen wel moet kunnen verstaan!

De gemeente ontving 10 cent van het Rijk voor ieder telegram dat bezorgd moest worden. De opbrengst werd door de beide gemeenten gedeeld.

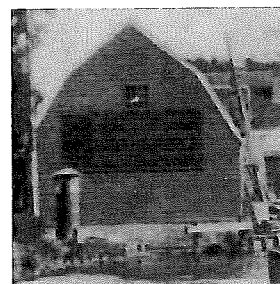
Bewoners van de buitengebieden moesten betalen voor het bezorgen van telegrammen. Binnen de dorpskern was de bezorging gratis. De grenzen van dit gebied worden als volgt vastgesteld: *De N.W. grens van dien kring loopt onmiddellijk achter de vierde boerderij (gerekend vanaf de spoorbaan) gelegen aan de noordelijken Geindijk; de Zuid grens loopt achter Koppelrust en het Slot, de boerderij bewoond door W. van den Bosch.*

In december stelden B&W van Abcoude-Proostdij aan de Raad voor om het gemeentehuis een telefoonaansluiting te geven. De raad ging in januari hiermede accoord. Op 20 januari 1909 werd het hulptelegraaf- en telefoonkantoor in het dorp Abcoude in gebruik genomen. In de eerste telefoonlijst die in december 1910 verscheen stonden vijf aansluitingen in Abcoude vermeld.

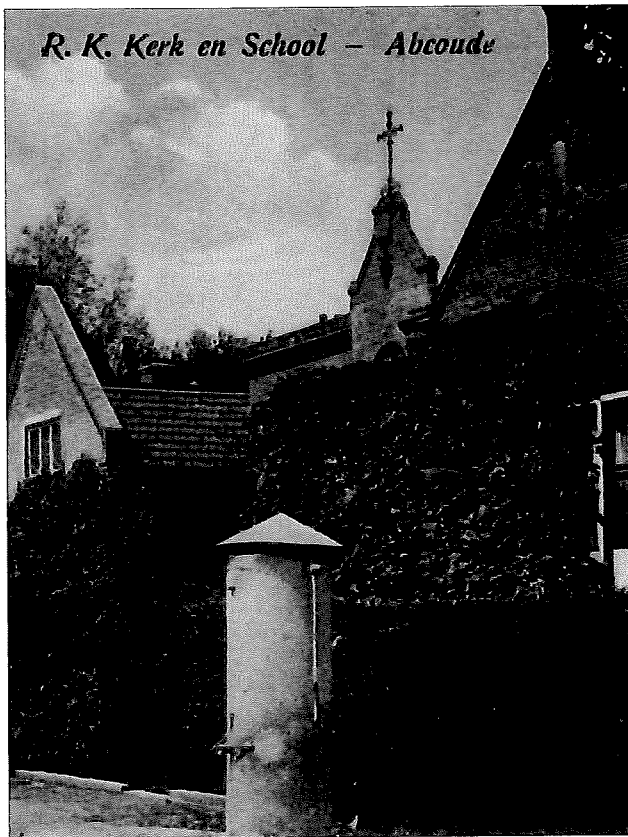
Het zal nog ruim een jaar duren voordat het dorp Baambrugge ook van de hierboven beschreven vruchten van de vooruitgang kon gaan genieten.

De omnibusdienst.

Vanaf 1882 onderhield Gijsberus van Wees een omnibusdienst tussen Baambrugge en het station te Abcoude. Hij was koffijhuis- en stalhouder in het logement dat wij thans kennen als De Punt in Baambrugge. Deze dienst werd onderhouden met een koets getrokken door paarden waarin meerdere passagiers konden plaats nemen. De dienst was regelmatig, d.w.z. een paar keer per dag op vertrektijden die waren afgestemd op de aankomst en het vertrek van de treinen op het station Abcoude. Een erg winstgevend gebeuren was het niet voor Van Wees. Op zeker moment ontving hij zelfs subsidie van de gemeente Abcoude-Baambrugge om de dienst te kunnen voortzetten. In 1908 werd de dienst nog steeds met paard en koets onderhouden. Van Wees voelde waarschijnlijk al wel de hete adem van de autotractie in zijn nek. De eerste automobielen verschenen in onze dorpen en in de steden kwam het personenvervoer met autobussen al langzaam van de grond. In oktober vroeg hij een subsidieverhoging aan van fl 50,- per jaar! De Raad ging niet voetstoots accoord met dit

De Nortonpomp in gebruiksklare toestand aan de Amsterdamsestraatweg.

De Nortonpomp bij de R.K. Zusterschool in de Kerkstraat.

verzoek. Uit een onderzoek bleek dat Van Wees niet zo'n boekhouder was. Van Wees zei dat de gemiddelde opbrengst van de omnibusdienst fl 10,- per week bedroeg.

Dhr Grevenstuk zegt dat Van Wees 1440 ritten per jaar doet wat tegen een bijdrage per rit van fl 0,20 totaal fl 288,- maakt, dat kwam vrij goed overeen met fl 300,-. Hij vroeg wat er gedaan zou worden als Van Wees zou bedanken. De burgemeester maakte zich daar niet zo veel zorgen over. "Dat zien we dan wel weer, en dan zal er wel iets anders te vinden zijn". Zekerheid over een goede boekhouding was er niet. Dhr de Groot merkte op dat wanneer Van Wees de juiste aantekeningen vergat, dit niet in zijn nadeel zou zijn. De raad gaat accoord met de verhoging van fl 50,- op voorwaarde dat Van Wees later niet nog eens om subsidie behoefde te komen. Ook moest hij zijn diensten stipter gaan uitvoeren

In nov 1908 kwam het verlossende woord van Van Wees. Hij ging accoord met het subsidievoorstel en ging per 1 januari met de bestaande dienst door.

Drinkwater, besmettelijke ziekten en scholen.
In maart werd tyfus vastgesteld bij een aantal

inwoners in Abcoude proostdij. Tyfus is een besmettelijke ziekte die via water of voedsel wordt verspreid. De inspecteur van gezondheid stelde voor om bij de woningen van tyfuslijders tonnen te plaatsen, bestemd voor de faecaliën. Deze tonnen zouden dan in een kuil moeten worden gelegegd die met aarde moesten worden afgedekt. De wethouders van Abcoude Proostdij weigerden hun medewerking te verlenen aan dit plan en alles bleef bij het oude. De faecaliën werden dus of in beerputten of in het open water geloosd.

Het verband tussen besmetting en goed drinkwater was in de loop van de jaren wel duidelijk geworden. De dorpen waren nog niet aangesloten op een waterleidingsysteem. Drinkwater werd verzameld in regenbakken of werd al dan niet gefilterd uit het oppervlaktewater gehaald. In Abcoude waren twee waterpompen aanwezig. Eén op de Voordijk, een Nortonpomp, en één op het Kerkplein, een regenwaterpomp. Deze laatste leverde goed drinkwater op maar daar moest wel voor worden betaald. Besloten werd om gedurende twee uren de Kerkpomp open te stellen voor algemeen gebruik. De kerk ontving een vergoeding voor de gedeerde inkomsten van fl 30,- per jaar. Omdat ook inwoners van Abc Ba van de pomp gebruik maakten zal deze gemeente 1/3 in de onkosten bijdragen. Dhr Wolff uit Maarssen, de exploitant van de elektrische centrale bij de Eendracht, bood de Gemeenten aan een waterleidingsysteem aan te leggen waarvoor een jaarlijkse bijdrage van fl 500 a fl 600,- nodig zou zijn. Het plan werd op financiële gronden afgewezen. De noodzaak om over goed drinkwater te kunnen beschikken drong ook door naar de buitengebieden. Een aantal omwonenden bij de Stoppelaarsbrug dienden een petitie in om ook in deze uithoek van de gemeente een pomp te plaatsen. Op dit verzoek zou men eerst in 1910 terugkomen. Mevr. Lingeman, de weduwe van burgemeester Roos Vlasman, was vermogend en begaan met het lot van de minvermogenden in het dorp. Zij schonk een bedrag van fl 800,- aan de Gemeente Abcoude Proostdij op voorwaarde dat deze zo snel mogelijk een drietal extra pompen zouden laten slaan. Nader onderzoek wees uit dat er in totaal fl 1.500,- nodig zou zijn voor de aanleg van de drie pompen. De Gemeente vindt dit project zo belangrijk, dat er zonder veel morren een lening van fl 800,- werd aangegaan om het plan te kunnen realiseren.

Het gratis gebruik van de Kerkpomp was kennelijk niet succesvol. Besloten werd om iemand aan te stellen die het water per emmer zou uitgeven tegen een vergoeding van 1 cent per emmer inhoudende 14 liter.

Opvallend in dit verhaal is dat de gemeente Abcoude Baambrugge verder buiten het verhaal bleef. In het Abcoude gedeelte van die gemeente trof men geen pompen aan, ook later niet. Bekend is dat de meeste huizen aldaar beschikten over grote regenbakken waaruit men kon putten voor het drinkwater. In erg warme zomers kon het voorkomen dat deze leeg kwamen te staan. In die situatie konden de bewoners terugvallen op de pompen in de gemeente Abcoude Proostdij.

Het slaan der pompen werd gegund aan de Baambrugger Dirk van Teeseling. In de planning voor 1908 stonden een pomp aan de Angstel, naast de schuur van de Pijper en in de Kerkstraat bij de R.K. Zusterschool.

Aan het eind van het jaar was er een uitbarsting van roodvonk die ernstige zorgen baarde.

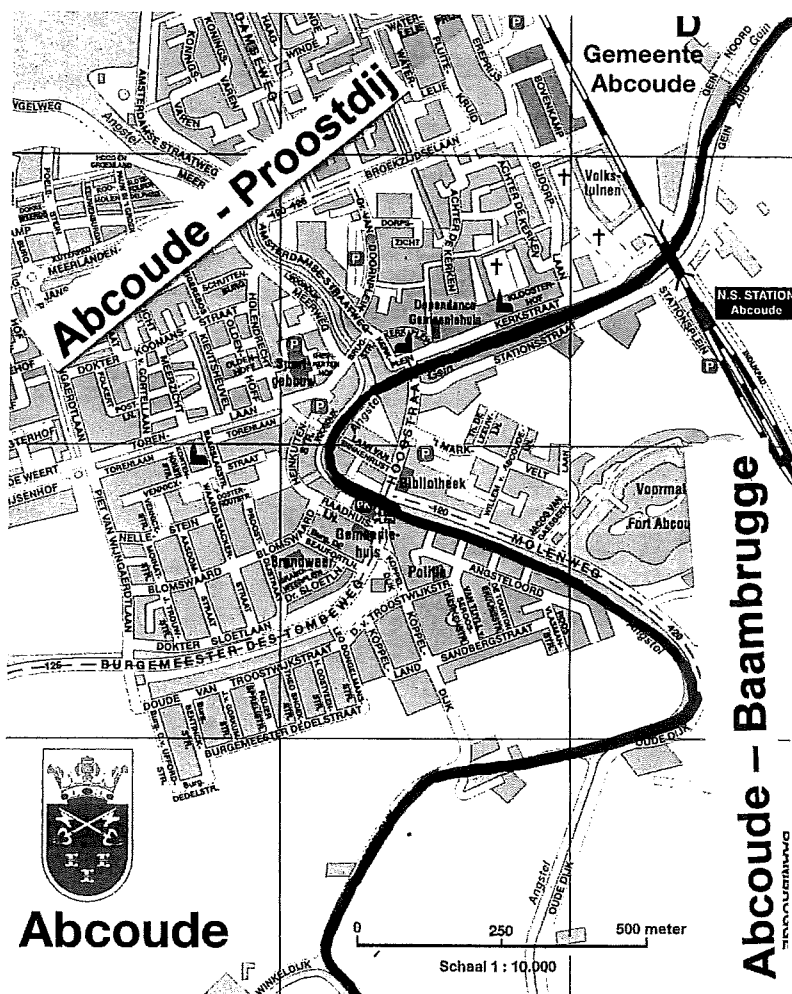
Opvallend was dat Abcoude Proostdij de enige gemeente in de provincie Utrecht was die getroffen werd. Dat is reden voor de gemeenteraad om de Openbare School tot eind december te sluiten. Aan het dringende verzoek van het gemeentebestuur om de bijzondere scholen ook te sluiten wordt alleen door de RK Zusterschool gehoor gegeven. Het bestuur van de Christelijk Nationale School weigerde tot ontzetting van de burgemeester en de artsen om aan sluiting mee te werken. De gemeenteraad kon ze niet verplichten. Burgemeester Sandberg nam hier geen genoegen mee. Via zijn netwerk had hij de tip gekregen dat hij de besturen wel kon dwingen als de Algemene Politie Verordening daar aanleiding toe gaf. In een speciale van vergadering van 23 november ging de Raad van Abc Pr accoord met de gewenste aanpassing van de Algemene Politie Verordening. Met gevolg dat met onmiddellijke ingang ook de Christelijk Nationale School en de Christelijke Bewaarschool moesten sluiten tot 24 december.

De sluiting had te maken met het tegengaan van een verdere uitbreiding van de roodvonk, maar ook met het oog op besmetting gevaar voor Amsterdam. Op de scholen zaten nl ook een paar kinderen uit Weespercarpsel, onder de rook van Amsterdam.

In 1908 werd de derde pomp niet geslagen. Waar die overigens later is geplaatst is voorshands niet duidelijk. Er was sprake van een te plaatsen pomp bij de Stokkelaarsbrug en in de berm van de Meerweg.

Het valt op dat het dorp Baambrugge en haar school niet in het verhaal voorkomen. Raadslid Grevenstuk vroeg of er iets haperde aan de algemene gezondheidstoestand in het dorp Abcoude. De Voorzitter zei dat, er na raadpleging van deskundigen, geen reden voor aan te wijzen was. Omdat de roodvonk kort na de kermissich had voorgedaan zou het kunnen zijn dat de besmetting van elders was overgebracht. Zekerheid daarover bestaat echter niet.

De grens tussen de gemeenten Abcoude Proostdij en Abcoude Baambrugge liep tot april 1941 midden door het huidige dorp Abcoude.

De pompen in het dorp Abcoude stonden allemaal in het gedeelte van Abcoude Proostdij. De verklaring hiervoor is het verschil in welvaart tussen de dorpsdelen. Het Abcoude Baambrugse gedeelte, tussen het Gein en de Angstel, was welvarender. Dit uitte zich ondermeer in de ruimere bouwpercelen. Daar was bijna altijd plaats voor een grote gemetselde waterdichte regenbak. In het Proostdij gedeelte waren de percelen aanzienlijk kleiner en stonden de huizen veel dichter op elkaar gebouwd. Met gevolg dat de "luxe"

van een eigen regenbak veel minder voorkwam. De mensen maakten sneller gebruik van het oppervlaktewater van Gein en Angstel. Met dramatische gezondheidsgevolgen in 1866. Tijdens de choleraepidemie bleek het sterftecijfer in Abcoude Proostdij bijna tweemaal zo hoog als dat in Abcoude Baambrugse!

Bron: Notulen Raad en B&W van Abcoude Baambrugse en Abcoude Proostdij

Matigheid in Abcoude

Inleiding

Tijdens een kort stedentripje naar Maastricht zag mijn man en ik daar in de etalage van een antiquariaat een prent met als achtergrond een gezicht op het slot van Abcoude (fig. 1). Als opschrift van de prent staat "Temperantia" met daaronder "Abcou in Holl.". Links vooraan zien we een vrouw gezeten in een soort nis. Onder de prent staan een tweeregelig Latijns vers en een vierregelig Duits vers. Volgens de antiquaar kwam de prent uit de "Thesaurus philopoliticus, uitgegeven in Frankfort am Main in 1626". We konden de prent voor een schappelijke prijs kopen en zo is

hij nu in ons bezit. De achtergrond van deze prent intrigeerde en daarom is een klein onderzoek gestart. Een facsimile uitgave van de *Thesaurus* bevindt zich in de bibliotheek van de Vrije Universiteit in Amsterdam. De uitgave uit 1972 bevat een uitgebreide inleiding van Klaus Eymann. De volgende gegevens zijn afkomstig uit deze uitgave.

Thesaurus philopoliticus

De *Thesaurus philopoliticus* of *Politisches Schatzkästlein* is een zogenaamd embleemboek. Emblemata zijn zinnebeeldige prenten, die zijn voorzien van een motto en kort verklarend bij-

fig. 1

schrift. De *Thesaurus* bestaat uit 830 van dergelijke zinnebeeldige voorstellingen met als bijzonderheid dat deze allemaal op de achtergrond een stadsgezicht hebben. Het *Emblematus liber* van de Italiaan Alciati uit 1531 was een van de eerste embleemboeken en het genre was vooral populair in de 16^e en 17^e eeuw. De uitgave van de *Thesaurus* startte in 1623 toen ter gelegenheid van de jaarmarkt in Frankfurt aan de Main een eerste boekdeeltje met 52 prenten verscheen. Uitgever was Daniel Meisner (1585 – 1625). De afbeeldingen werden gegraveerd door Eberhard Kieser (1583 – 1631). De uitgave was een doorslaand succes en ook al overleed Meisner twee jaar na de eerste uitgave, toch werd de serie onder zijn naam voortgezet. In totaal verschenen tussen 1623 en 1631 16 delen verdeeld over twee boeken van elk acht delen. Ieder deel heeft 52 afbeeldingen met uitzondering van het derde deel van het tweede boek dat er 50 heeft. Dit maakt dat er in Total 830 afbeeldingen zijn. Binnen ieder deel staan de afbeeldingen gerangschikt op alfabetische volgorde van de plaatsnamen. Bijvoorbeeld Aachen tot Zurich (boek I/2), Arnhem tot Zutphen (boek I/6) of Abcou tot Zahara (boek II/4). Er is binnen de boekdelen geen enkele samenhang te ontdekken tussen de afgebeelde plaatsen en de bijbehorende emblemen. In totaal zijn ca. 50 Nederlandse plaatsen afgebeeld, maar deze staan verspreid door alle 16 boekdelen. De buitenlandse plaatsnamen bevatten naast vele Duitse steden en dorpen ook

exotische zoals San Salvador, Krakau, Coimbra, Cork en Algiers. “Abcou” vinden we terug als eerste plaatsnaam in het vierde boek van het tweede deel (II/4) – zie fig. 2. Volgens het titelblad verscheen dit deel in 1630 (fig. 3). Dat is dan wel vier jaar later dan opgegeven door de verkoper.

Sciographia cosmica

Een zorgvuldige vergelijking tussen onze eigen prent en die in de *Thesaurus* brengt wel een verschil aan het licht. Op de prent in de *Thesaurus* staat rechts boven een “1”, het volgnummer in boek II/4. Op onze prent staat echter rechts boven “E 52”. Ook hier brengt Eymann licht in de zaak. De uitgave van de 16 delen tussen 1623 en 1631 was zo populair dat in 1638-1642 een heruitgave verscheen, ditmaal uitgegeven door Paulus Fürst. Fürst gaf zijn uitgave de fraaie naam *Sciographia Cosmica*. Een origineel van de *Sciographia* bevindt zich in de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag en kan daar ingezien worden. Het boek bestaat uit acht delen, genummerd A tot en met H, met ieder 100 afbeeldingen. Merkwaardig is dat deel A volgens de titelpagina van 1642 is, terwijl de zeven andere delen alle het jaartal 1638 hebben. Ten opzichte van de originele uitgave zijn 30 kleine stadsgezichten weg gelaten. Nu wordt ook duidelijk waarop nummer E 52 op de Abcouder prent duidt: de 52^e afbeelding in deel E. De definitieve datering van onze prent is hiermee niet 1626.

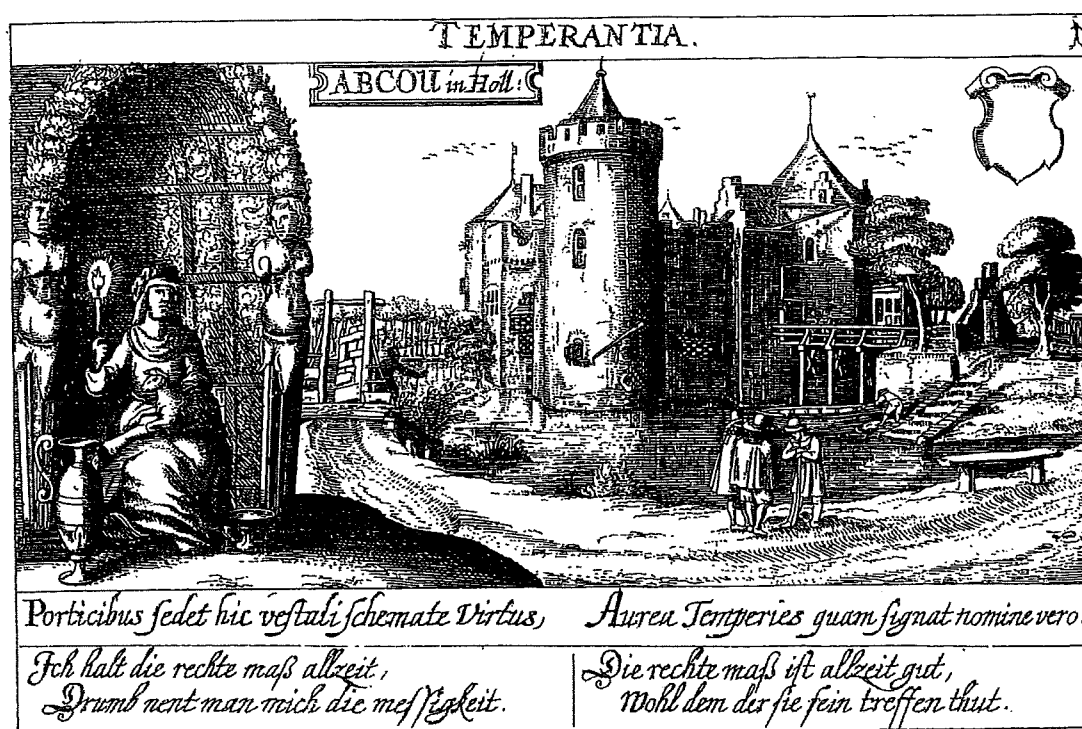

fig. 2

zoals de verkoper aangaf, maar 12 jaar later, 1638.

Er zijn nog meer verschillen met de oorspronkelijke uitgave. Alle acht delen van de *Sciographia* hebben voorin een index op plaatsnaam. Dat vergemakkelijkt natuurlijk het opzoeken. Ook zijn de afbeeldingen nu min of meer geografisch gerangschikt. Abcoude (E 52) bevindt zich nu tussen de grote steden zoals Rotterdam (E 49), Amsterdam (E 50), Amersfoort (E 51), Muiden (E 53) en Den Haag (E 54)! In totaal zijn er ca. 25 afbeeldingen van Nederlandse steden en kastelen in deel E. Deze worden voorafgegaan door prenten van plaatsen uit de Elzas en gevolgd door plaatsen uit Tirol.

Opbouw van de prenten

De prenten in de *Thesaurus* en de *Sciographia* zijn allemaal op dezelfde wijze opgebouwd. Midden boven staat een spreuk of motto. Links vooraan zien we een afbeelding die het motto illustreert en rechts daarachter een stadsgezicht. Onder de prent vinden we een tweeregelige zinspreuk in het Duits met daar onder een vierregelige zinspreuk in het Latijn. Zowel de Duitse als de Latijnse regels geven een uitleg bij het motto.

De prenten hebben hierdoor een belerende functie.

Temperantia of matigheid

Helemaal boven aan de Abcouder prent staat het motto *Temperantia*. De Nederlandse vertaling van dit Latijnse woord is Matigheid. De Matigheid is een van de zeven deugden. Deze zijn:

1. Prudentia (voorzichtigheid)
2. Iustitia (rechtvaardigheid)
3. Temperantia (matigheid)
4. Fortitudo (moed)
5. Fides (geloof)
6. Spes (hoop)
7. Caritas (naasteliefde)

Onder de prent staat een uitleg van het motto *Temperantia*. Allereerst een vierregelige uitleg in het Duits:

*Ich halt die rechte masz allzeit
Drumb nent man mich die messigkeit.
Die rechte masz is allzeit gut
Wohl dem der sie sein treffen thut.*

fig. 1

In Nederlands vertaling wordt dat:

Ik houd altijd de juiste maat
Daarom noemt men mij de matigheid
De juiste maat is altijd goed
Voor degene die het betreft.

Dit is vrij duidelijke taal, die geen verdere uitleg
behoeft. Ook is er een tweeregelige uitleg in het
Latijn.:

*Porticibus sedet vestali schaemate virtus,
Aurea temperies quam signat nomine vero.*

De vertaling van deze regels leverde wat proble-
men, omdat het hier niet om klassiek Latijn gaat,
maar om zeventiende-eeuws Latijn. Met behulp
van de classicus Dr. W. Hottentot zijn we tot de
volgende vertaling gekomen:

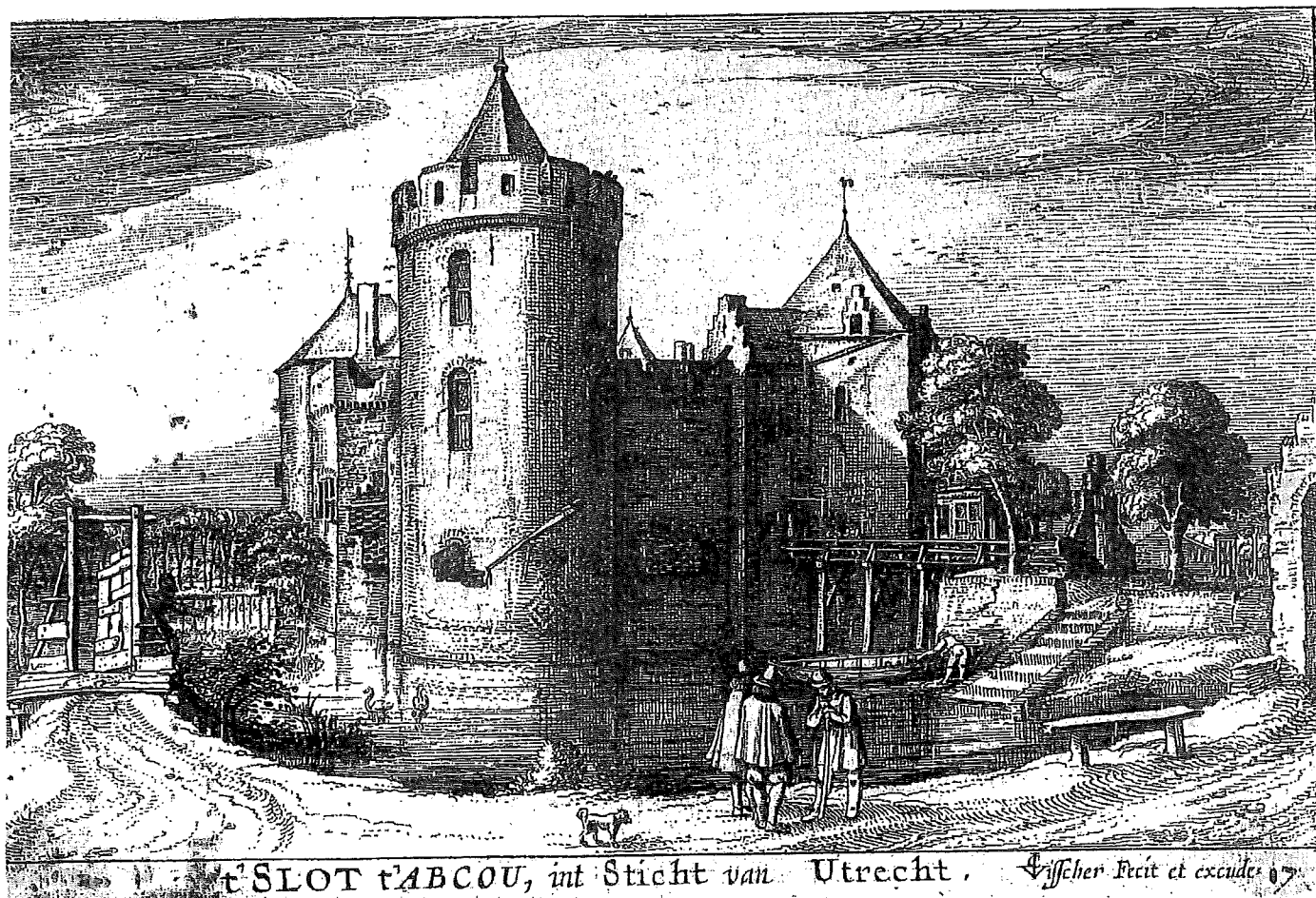
*Hier in het portaal zit de Deugd in Vestaalse
vorm,
Die Gulden Middenmaat bij haar ware naam
aanduidt*

Dit behoeft enige uitleg. De 'deugd in Vestaalse

vorm' verwijst naar de Vestaalse maagden. Dat
waren priesteressen van de Romeinse godin
Vesta. Meisjes van zes tot tien jaar werden hier-
voor uitgekozen voor een periode van 5 tot 30
jaar. De Vestalinnen moesten maagd blijven tot
aan het einde van hun diensttijd. Zij waren hier-
mee symbool voor kuisheid en matigheid. Het
gaat dus om de Deugd in de vorm van een
Vestaalse maagd, die een symbool of embleem is
voor de Matigheid of de Gulden Middenmaat.
Door het opvoeren van een Vestaalse Maagd
krijgt de Matigheid een speciaal karakter. Het
gaat niet om matigheid in eten, drinken, luxe
o.d., maar om matigheid op het gebied van sek-
suele gemeenschap! Werd een Vestaalse maagd
schuldig bevonden aan ontucht, dan werd zij
ofwel van een rots geduwd ofwel levend begraven.
Bij gebrek aan matigheid kan het dus slecht
met je aflopen.

Om het allemaal nog duidelijker te maken is er
nog een derde uitleg van het motto. Aan het
begin van ieder boekdeel van de *Thesaurus* komt
voor ieder embleem nog weer een Duitstalig
commentaar. In de *Thesaurus* in boek II/4 luidt
dat commentaar voor Abcoude en het embleem
Temperantia:

fig. 2

† SLOOT t'ABCOU, int Sticht van Utrecht. Visscher fecit et excudit 07

Temperantia in Gestalt einer Vestalischen Jungfrauen/sist in einer spacirlauben, getront mit einem Rosenkrans/in der Rechten ein Licht, in der Lincken ein Lämblein/ auf dem Schoosz haltend. Anzudeuten dasz diese Tugend die bliüende Jugend erhalte/ und das Liecht die Vernumfft reinige/ sie keusch und tuechtig mache.

De Vestaalse Maagd met een lam op schoot duidt op een jonge vrouw. Het licht dat zij in haar hand heeft symboliseert de Matigheid, die haar kuis en flink maakt. Deze extra uitleg wijst wel heel nadrukkelijk op de matigheid in de vorm van kuisheid. De vraag is nog wel of de seksuele achtergrond van de prent voor iedereen in de 17^e eeuw duidelijk was. Gezien de drie verschillende commentaren was voorlichting wel nodig.

Slot Abcoude

De afbeelding van het slot van Abcoude komt uit een serie van vier prenten van de hand van Claes Jansz. Visscher (fig. 4). De Amsterdammer Claes Visscher (1587 – 1652) was behalve een talentvol tekenaar en etser, ook een belangrijke uitgever van landkaarten en topografische gezichten. Hij was een van de eersten die de eigen omgeving in beeld bracht. Vanaf 1607 tekende hij landschappen in de buurt van Haarlem en Amsterdam. Daarnaast heeft hij zo'n 200 etsen gemaakt. De serie van vier prenten (Abcoude, Muiden, Purmerend en Toutenburch) dateert uit 1617 volgens Maria Simon, die een proefschrift schreef over Claes Jansz. Visscher (Simon, 1958). De prent van het slot van Abcoude wordt afgebeeld in het door Han Wustenhoff geschreven hoofdstuk in het boek 900 jaar Baambrugge en Abcoude (Wustenhoff, 1985; Carasso en Carasso-Kok, 1985).

Onder de prent met het opschrift:

t' SLOT t' ABCOU, int STICHT van UTRECHT

Op de prent zien we het slot met de ronde donjon en twee vierkante torens, het geheel omgeven door een slotgracht. Op de voorgrond twee sjieke heren in gesprek met een landman. In het midden een hondje. Links een houten toegangsdeur waar achter zich een man verschuilt. Hij heeft het kennelijk voorzien op twee zwanen in de slotgracht. Rechts een stenen trap naar de

gracht en daarnaast een man met een roeiboot. Ook zien we hier de houten toegangsbrug naar het slot. De prent wordt rechts afgesloten door een stukje van een stenen poortgebouw. Rechts op de voorgrond een eenvoudig tuinbankje. Links en rechts op de achtergrond stofferen bomen het landschap. In de lucht grote zwermen vogels. De prent is rechts onder gesigneerd *C.J. Visscher fecit et excude*. Dit betekent dat C.J. Visscher de gravure heeft gemaakt en uitgevoerd.

Vergelijken we nu deze prent met die uit de *Thesaurus* (die identiek is aan de prent uit de *Sciographia*) dan valt de grote overeenkomst direct op: het slot, de drie heren in gesprek, de trap, de brug, enz. Maar bij nadere beschouwing is er ruimte voor het spelletje "Zoek de 5 verschillen". Het hondje en de zwanen ontbreken, evenals de toegangspoort geheel rechts. Ook is er een leeg wapenschild in de rechter bovenhoek gekomen. De signatuur rechts onder ontbreekt. Het onderschrift is vervangen door een opschrift: ABCOU in Holl. Dit illustreert wel de positie van Abcoude tussen Utrecht en (Noord) Holland, die ons bezig houdt tot de dag van vandaag. Er is niets nieuws onder de zon!

Conclusie

Een simpele wandeling door de Maastrichtse Stokstraat was de aanleiding voor een onderzoek van zeventiende-eeuwse prenten van het Slot van Abcoude. Twee ongesigneerde versies gaan duidelijk terug op de gravure die de Amsterdamse etser Claes Jan Visscher in 1617 maakte van het slot. Zijn prent werd met enkele verschillen overgenomen in het Duitse embleemboek *Thesaurus philopoliticus* van 1630 en daarna in een herdruk daarvan, het embleemboek *Sciographia cosmica* uit 1638. Onze prent (fig. 1) komt zonder twijfel uit dit laatste boek. Gezien de prominente aanwezigheid van de Vestaalse maagd op de voorgrond van de prent is het embleem de Matigheid waarschijnlijk vooral gericht op matiging van de seksuele behoeften van de zeventiende-eeuwse jongeren.

Dankbetuiging: Speciale dank gaat uit naar Marijke Carasso, Sylvia Compaan en IJsbrand Van Wijngaarden bij de totstandkoming van dit artikel.

L.H. van Wijngaarden-Bakker